

moraliter bonus reddi, et continuo perfici potest: siquidem « finis ultimus est, a quo omnia rationem boni occipiunt¹; et « tanto est unumquodque perfectius, quanto est fini propinquius² ».

273. Ex his, quas ostendimus, propositionibus, illud tamquam corollarium deducitur, quod nempe, cum lex naturalis sit participatio legis aeternae, ita ut ipse Deus sit illius auctor; fieri nequit, ut actio quaedam rectae rationi adveretur, quin legēm Divinam transgredietur. « Dicendum, quod quidquid est contra rationem artificati, est etiam contra naturam artis, qua artificatum producitur. Lex autem aeterna comparatur ad ordinem rationis humanae, sicut ars ad artificiatum. Unde eiusdem rationis est, quod vitium, et peccatum sit contra ordinem rationis humanae, et quod sit contra legem aeternam. Unde Augustinus dicit in³ *De lib. arb.*, quod a Deo habent omnes naturae, quod naturae sunt; et in tantum sunt vitiosae, in quantum ab eius, qua factae sunt, arte discedunt⁴ ». Hinc absurdum est illa peccati distinctio in *theologicum*, seu moralem legis Divinae transgressionem, et *philosophicum*, quod solum naturali hominis rationi adversatur⁵. Sane, id, quod pertinet ad rationem mali, et est quasi formale in peccato, ex eo, quod est contra legem aeternam, constitutur⁵. Quocirca, etsi per abstractionem possit tamquam rationi repugnans tantum considerari, numquam tamen ab offensa Dei potest re ipsa dissociari; siquidem, cum dictamina rationis sint participatio legis aeternae Dei necessario prohibentis id quod naturam rationalem dedecet, sequitur, ut qui contra rectam rationem peccat, contra legem Dei simul peccet. Unde fit, ut, sicuti paulo ante adnotavimus, qui aliquid contra rectam rationem occulte, vel etiam actu mere

¹ *Contr. Gent.*, lib. I, c. 40, n. 3.

² ^{1^a} 2^{ac}, q. CVI, a. 4 c. Perbelle ad hanc rem s. Bernardus: « Optima est voluntas ex sui ordinatione ad Deum. Est autem ordinatio omnimoda conversio voluntatis ad Deum, et ex tota se voluntaria votaque subiectio »; *De gratia et libero arbitrio*, Opp. t. II, fol. 150, ed. cit. — ³ ^{1^a} 2^{ac}, q. LXXI, a. 2 ad 4.

⁴ Haec doctrina ab Ecclesia reprobata fuit, *Decreto Alexandri VIII P. M.*, diei 24 aug. 1690.

⁵ ^{1^a} 2^{ac}, q. LXXI, a. 6 c.

interno operatur, poenae a supra quadam potestate sibi infligendae pavore agitetur.

ART. VI. *De legis naturalis immutabilitate, et perspicuitate*

274. Legis naturalis indeo iam declarata, de praecipuis eius proprietatibus, quae sunt immutabilitas, et perspicuitas, disserendum nobis est.

Iam quod ad immutabilitatem spectat, quoniam errorem Pufendorfii, qui actionum moralitatem a libera voluntate Dei derivandam esse censuit¹, redarguimus, alterum, quo legem naturalem absolute immutabilem esse consequenter ipse negavit², facile est refutare.

275. Prop. *Lex naturalis est immutabilis.*

Prob. Praecepta legis naturalis ipsum naturalem ordinem iustitiae et honestatis respiciunt; et ideo iubent, vel prohibent quae natura sua bona, vel mala sunt. Atqui hic ordo numquam deficere potest³, neque ex se, secus ipsa natura mutaretur; neque ex parte Dei, secus ordo divinae Sapientiae subverteretur. Ergo. « Naturalis lex, ad rem s. Thomas, est participatio quaedam legis aeternae; et ideo immobilis perseverat; quod habet ex immobilitate et perfectione Divinae rationis constituentis naturam⁴ ».

276. Ob eamdem rationem intelligitur, fieri non posse, ut Deus hominem a legis naturalis vinculo solvat; id quod vulgo nomine *dispensationis* significatur⁵. Etenim a legis naturalis obligatione hominem eximere, idem est ac permittere, ut actum intrinsece in honestum, et naturae suea dissimum homo eliciat; quod infinitae Dei perfectioni omnino repugnat. « Et ideo in hoc Deus dispensare non potest, ut homini liceat non ordinate se habere ad Deum, vel non subdi

¹ Cf p. 82 sqq.—² *De iur. nat. et gent.*, lib. II, c. 3, § 5.

³ ^{1^a} 2^{ac}, q. C, a. 8 ad 1.—⁴ ^{1^a} 2^{ac}, q. XCVII, a. 1 ad 1.

⁵ Quid sit *dispensatio legis*, a Doctore nostro explicatur his praecipuis verbis: « Dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula: unde etiam gubernator familie dicitur *dispensator*, in quantum unicuique de familia cum pondere et meusura distribuit et operationes, et necessaria vitae. Sic igitur et in qualunque multitudine ex eo dicitur aliquis dispensare, quia ordinat qualiter aliquod commune praeceptum sit a singulis adimplendum. Con-

*

ordini iustitiae eius, etiam in his, secundum quae homines ad invicem ordinantur¹ ». Praeterea, dispensatio sit in iis casibus, in quibus lex posita ab intentione legislatoris discedit², quae « ordinatur primo quidem, et principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem iustitiae, et virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, et ad ipsum pervenitur³: quapropter « si sint aliqua praecepta, quae continent ipsam intentionem legislatoris, impossibile est, quod in aliquo casu, salva iustitia, possit aliquis ab eis deflectere; sicut si esset hoc praeceptum, nulli faciendam esse iniuriam⁴. Atqui huiusmodi sunt praecepta legis naturalis. Ergo⁵.

277. Ut autem difficultatibus aditus praeccludatur, haec animo recolenda sunt:

1º Nihil prohibet, quin legi naturali multa per legem positivam sive divinam, sive humanam addantur⁶. Haec enim, cum essentiam ei vim legis naturalis integrum relinquant, mutationem extrinsecam, non vero intrinsecam in illam in-

ttingit autem quandoque, quod aliquod praeceptum, quod est ad commodum multitudinis ut in pluribus, non est conveniens huic personae, vel in hoc casu, quia vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquid malum . . . Et ideo ille, qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lega humana, quae sue auctoritatem innititur, ut scilicet in personis, vel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, ut praeceptum legis non servetur»; 1^a 2^{ae}, q. XCVII, a. 4 c.

¹ 1^a 2^{ae}, q. C, a. 8 ad 2.

² In lib. III Sent., Dist. XXXVII, q. I, a. 4 sol.

³ 1^a 2^{ae}, q. C, a. 8 c. — ⁴ In lib. III Sent., loc. cit.

⁵ Hanc, quam demonstravimus, legis naturalis proprietatem praeclaris verbis a Tullio mutuatis ita expressit Lactantius: « Est quidem vera lex, recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna; quae vocet ad officium, iubendo; vetando, a fraude deterrat: quae tamen neque probos frustra iubet, aut vetat; nec improbos iubendo, aut vetando movet. Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus. Neque est quaerendus explanator, aut interpres eius alius. Nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed et omnes gentes, et omni tempore una lex, et sempiterna, et immutabilis continebit; unusque erit communis quasi magister, et imperator omnium Deus »; Div. Inst., lib. VI, c. 8, Opp. t. I, p. 660-661, Parisiis 1844.

⁶ 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 5 c.

ducunt. Exinde etiam patet additionem, non vero mutationem fieri in lege naturae, cum leges positivae aliquid statuant circa ea, quae ad ius naturae pertinere dicuntur non quidem *positive*, quatenus ab ipso praecipiuntur, aut velantur, sed *negative*, quatenus lex naturalis nihil de eis prescribit, ac proinde *non inducit contrarium*¹. Hac enim ratione lex positiva determinat tantum quae a lege naturali non sunt determinata: Ex. gr., ne matrimonium fiat, nisi testes adsint.

2º Aliquando materia, seu obiectum legis ex quibusdam circumstantiis mutatur²: non tamen ipsa lex mutatur, aut relaxatur, sed immobilis manet, quia obiectum ita mutatum ad eam non pertinet. « Quaedam leges sunt, quae secundum id, quod sunt, habent rationem, ut observari debeant, quamvis aliquibus concurrentibus earum observatio impeditur; sicut quod depositum reddatur deponenti, impeditur, quando gladius furioso deponenti reddendus esset³ ». Sane ex lege naturae depositum domino petenti est reddendum, dummodo res, quae alterius fidei committitur, in damnum alicuius ab eo non petatur. Quia vero potest contingere, ut in alicuius perniciem petatur, tunc materia legis, quae depositum respicit, improprie mutatur: semper tamen ratio legis naturalis eadem manet; haec enim solum dictat depositum esse reddendum, servatis debitis circumstantiis, subindeque dummodo id, quod petitur, in detrimentum alicuius non vergat. Item, s. Thomas ostendit, Deum, cum Abraham imperavit, ut filium suum occideret, atque Hebraeis ut Aegyptiorum vasa furarentur, naturali legi haud derogasse. Naturali siquidem lege prohibetur homo privata solum auctoritate alterius hominis vitam eripere, in quem nullum imperium habere potest: quocirca si quis hominem occidat auctoritate publica, e. g., in bello iusto, *homicidium* non vocatur; et ideo multo minus dici potest homicidium, si, iubente Deo, qui Dominus est omnium, mors alicui ab alio inferatur. Rursus, ablato rei alienae furtum non est, nisi invito domino; qua-

¹ 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 5 ad 3.

² Diximus aliquando; nam quaedam sunt praecepta legis naturalis, e. g., *non mentiri*, *non blasphemare*, in quorum obiecto numquam potest mutatio evenire.

³ In lib. III Sent., Dist. XXXVII, q. I, a. 3 sol.

re cum sit, iubente Deo, qui omnium Dominus est, non sit
invito domino, ac proinde non sit furtum¹.

278. Quod autem ad alteram legis naturalis proprietatem spectat, Traditionalistarum sententia praetermissa, qui nullam veritatem moralem, ac proinde nullum ex praecepsis, quae a lege naturali dictari feruntur, sine revelatione supernaturali cognosci posse contendunt², investigamus hic, an ratio tanta evidens legem naturalem cognoscat, ut nullatenus eam possit ignorare.

279. Ut quaestio recte definiatur, legis naturalis praecepsa tres in classes distribuenda sunt. Etenim vel circa prima et universalissima morum principia versantur, cuiusmodi sunt, *Bonum est faciendum, malum est fugiendum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris;* vel circa ea, quae ex his principiis immediate, seu facilis discursu colliguntur; e. g., praecipuum non fornicandi, non furandi: vel circa ea, quae ex primis principiis mediate, seu longo et difficulti discursu deducuntur; cuiusmodi sunt praecepta, quae aliquos contractus prohibent³.

280. Iam 1° praecepta, quae ad tertium genus pertinent, possunt aliquando invincibiliter ignorari. Sane, cum difficulti discursu, seu *subtiliori consideratione rationis ipsa cognoscantur*, « a sapientibus iudicantur esse observanda, et ista sic sunt de lege naturae, ut tamen indigeant disciplina, qua mi-

¹ 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 5 ad 2. Vid. etiam 2^a 2^{ae}, q. LXVI, a. 5 ad 1, et q. CIV, a. 4 ad 2. Sanctus Doctor advertit etiam non ipsam obligationem voti, quae est ex iure naturae, ab Ecclesia relaxari, cum aliquem a voto dissolvit. Nam « auctoritate superioris dispensantis fit, ut hoc, quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu non esse congruam materiam voti. Et ideo, cum Praelatus Ecclesiae dispensat in voto, non dispensat in pracepto iuris naturalis, vel Divini, sed determinat id, quod cadebat sub obligatione deliberationis humanae, quae non potuit omnia circumspicere »; 2^a 2^{ae}, q. LXXXVIII, a. 10 ad 2.

² Praeterea ea, quae adversus Traditionalistas alibi ostendimus (*Ideolog.*, c. II, art. 3, p. 213-218, et *Criteriolog.*, c. IX, art. 4, p. 274-275 vol. I), illud Apostoli satis sit eis obiectere: « Gentes, quae legem (revelatam) non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt » (*Rom.* XI, 14); nempe, duce ipsa natura, seu naturali rationis lumine.

³ Cf. s. Thom., 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 4 et 6.

tores a sapientibus instruantur, sicut illud, *Coram cano capite consurge*, et, *Honora personam senis*⁴. Interdum autem fieri potest, ut rudes hac disciplina absque sui culpa destituantur.

2° Praecepta primi, et alterius generis nequeunt invincibiliter ab utente rationis usu ignorari. Etenim praecepta primi generis « hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam⁵. Atqui haec immediata evidens gaudent, ita ut, « quisque statim probet aadita⁶. Ergo et illa⁴. Item, « similis processus esse invenitur rationis practicae, et speculativae; utraque enim ex quibusdam principiis ad quasdam conclusiones procedit⁵. Atqui conclusiones, quae ex primis pronunciatis speculativis facilis ratioeatione colliguntur, et in illis proxime continentur, valde perspicuae sunt. Ergo idem dicendum est de huiusmodi conclusionibus, quae ex primis principiis practicis eodem modo eruuntur⁶.

3° Inter utrumque praceptorum genus hoc adest discrimen, quod de principiis primis ne ignorantiae quidem vincibili locus esse possit; non item quoad praecepta alterius generis. Id s. Thomas docet, ubi an *lex naturae possit a corde hominis aboleri* inquirit: « Ad legem naturalem pertinent primo quidem quedam principia communissima, quae sunt omnibus nota . . . quedam autem secundaria praecepta magis propria, quae sunt quasi conclusiones propinquae principiis. Quantum ergo ad illa principia communia, lex naturalis nul-

¹ *Ibid.*, q. C, a. 1 c. — ² 1^a 2^{ae}, q. XCII, a. 2 c.

³ *In lib. III Sent.*, Dist. XXXV, q. II, a. 2 sol. 1 c.

⁴ « Sicut, ait etiam s. Bonaventura, inter cognoscibilia quedam sunt valde evidens, sicut dignitates, et prima principia . . . ; sic et in operabilibus quedam sunt maxime evidens, utpote illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, et, *Quod Deo obtemperandum est, et consimilia*; *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIX, a. I, q. 2 resol.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. XCI, a. 3 c.

⁶ 1^a 2^{ae}, q. C, a. 1 c. Hoc tamen intelligendum est de iis praecipuis, quatenus in se spectantur; e. g., invincibiliter ignorari non potest, furtum esse illicitum; non item, si cum quibusdam circumstantiis ipsa coniungantur; contingere enim potest, ut quis certo sibi persuadeat, licitum esse furtum, si ad reficiendum pauperem fiat, qui summis in angustiis hand versatur.

lo modo potest a cordibus hominum deleri in universalis.¹ . . . Quantum vero ad alia praecepta secundaria, potest lex naturalis deleri de cordibus hominum, vel propter malas persuasiones, eo modo, quo etiam in speculativis erroribus contingunt; vel etiam propter pravas consuetudines, et habitus corruptos; sicut apud quosdam non reputabantur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam, ut etiam Apostolus dicit ad Rom. 1². Quae profecto ignorantiam, quae a vitio voluntatis oritur, ac proinde vincibilem arguunt.

ART. VII. *De legis naturalis supremo cognoscendi principio*

281. Quemadmodum in scientiis speculativis principium primum existit, ad quod omnia alia principia reducuntur³, ita et in philosophia morali aliquod primum praeceptum, quod cetera omnia in se complectitur, est admittendum. Huiusmodi principium vocari solet primum principium *cognoscibilium* legis naturalis, quia apprehenditur tamquam prima lex universalissima, ex qua dimantur, et in quam resolvuntur omnia legis naturalis praecepta; unde fit, ut ista, in quantum ad illud primum principium referuntur, habeant rationem unius legis naturalis⁴. Distinguuntur principium i-

¹ Dicitur in universalis. Nam possunt homines in peculiaribus actionibus ita operari, ut ea ignorare videantur; unde subdit sanctus Doctor: « Deletur tamen in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile, propter concupiscentiam, vel aliquam aliam passionem ».

² 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 6 c. Cf *ibid.*, a. 4 c.

³ Cf *Ontol.*, c. I, art. 4, p. 10-11, vol. II.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 2 ad 1. Hanc investigationem unitas etordo scientiae profecto expostulat: at non desunt, qui ipsam tamquam inutilem censem. Ita, e. g., opinantur Finetti (*De principiis iuris naturae et gentium*, t. II, lib. VII, c. 7, p. 55, Neapol 1780), et Droz (*Manuale di filosofia morale, ossia de' vari sistemi della scienza della vita*, trad., c. 14, p. 105, Palermo 1836). At falso; nam etsi, ut ipsi aiunt, peculiaria hominis officia cognosci possint, quin ex supremo aliquo principio eruantur; tamen cognitio illa esset manca, et cum non obtineatur per causas, scientifica dici non posset (cf Taparelli, *Saggio teoretico di diritto naturale*, vol. I, c. IV, not. XXII, p. 108, Napoli 1850). Herbartus autem, universale unicum principium eliminandum ab Ethica esse contendens eo quod ad hominem in diversis, in quibus versatur, statibus dirigendum satis non est (*Phil. pract. gen.*

stud a principio, quod *vocant constitutivum* legis naturalis; siquidem hoc nomine illud designatur principium, ex quo originem et vim obligandi habent praecepta legis naturalis, quodque, ut iam ostendimus, Dei imperium, sive Divinae sapientiae ordinatio est¹.

282. Ex ipsa autem primi principii *cognoscibili* notione colligitur, illud has sibi proprietates vindicare; scilicet, ut sit 1° *universalissimum*, ita ut alteri non subiciatur: 2° *adaequatum*; quia omnium praceptorum tamquam communis expressio est: 3° *cognitu facillimum*; ceteris enim minus cognitis ex eo deducendis faciem praeserre debet: 4° ut communem obligationis notionem exhibeat; secus tamquam principium legis spectari non posset.

283. Porro in determinando huiusmodi principio admouit variant, qui de disciplina morali tractarunt². Praecipuas ex eorum sententias in medium proferimus. Hobbesius hoc assignavit effatum, tamquam *primam et fundamentalem* naturae legem, idest, *pacem ad sui conservationem esse querendam, ubi haberi potest; ubi vero non potest, querenda esse auxilia belli*³. Pufendorfius universalem naturae legem *socialitatem esse statuit; nempe cuilibet homini colendam et servandam esse societatem*⁴. Alii cum Wolfio illud primum principium ita enunciant: *Quae te, statumque tuum perfectorem efficiunt, facilo: ea autem, quae te, statumque tuum reddunt imperfectum, cavelo*⁵. Heinnecius *in amore erga*

(germ.), p. 183-188, Gottingae 1808; *Illustr. anal. iuris nat., et mor.*, Gottingae 1836), falsitate laborat. Non enim illud, ut cetera amoventur, principium assignatur, sed ut eorum omnium ratio ultima intelligatur.

¹ P. 80-84, et p. 171 sqq. « *Iustitia Dei, quae constituit ordinem in rebus conformem rationi sapientiae sua... est lex Eius* »; I, q. XXI, a. 2 c.

² Cf Schwarz, *Instit. I. P. universalis naturae et gentium*, p. 1, tit. 2, instruct. 3, Augsbourg 1743; Genuens., *Elem. Met.*, t. IV, *De principiis iuris naturalis*, lib. I, c. 5-14, p. 37 sqq, Neapol 1756; Rosmini, *Filosofia del diritto*, vol. I, *Sistema morale*, sez. 2, p. 36-70, Napoli 1844.

³ *Element. phil.*, sect. III, *De Cive*, c. II, § 2, p. 10, Amstelodami 1668.

⁴ *De iur. nat. et gent.*, lib. II, c. 3, § 15 sqq. Quod principium iam Grotius innuerat, *De iure belli et pacis*, Proleg.

⁵ *Instit. iuris natur. et gent.*, p. I, c. 2, § 43, p. 14. Hoc wol-